

TEVAZU DEĞİL KIBİR

İSKENDER
ÖKSÜZ

Tevazu değil kibir

İskender Öksüz

Bazı insanlar parasıyla övünüyor. Oturdukları mekânla, yedikleriyle, taktıklarıyla övünüyor. İnsanın fitratında bazı şeylere meyil vardır. Alçak gönüllülük, utanç duygusu, adalet duygusu gibi. Bunlar beğenilir, sevilir. Bazı şeylere karşı da tiksinti duyulur. Kibir ve adaletsizlik gibi.

Bu yüzdendir ki bizim geleneğimizde, "Parayla imanın kimde olduğu belli olmaz." denir. Gelenek böyle. Kibirlerinden çatlayacak gibi görünenler bunun tam tersini yapıyor: "Bak benim nelerim var!" "Ben çok imanlıyım çok!" Dama çıkıp bağıracaklar, paralarıyla imanlarını sergiye koyacaklar neredeyse.

Evet, insan fitratında kibre karşı genetikten gelen bir tepki var. Fıtrat o demek zaten, insan tabiatından, yani insanın genetiğinden var olan demek... Ben Robert Wright adlı yazarın *Ahlâklı Hayvan ~ The Moral Animal* kitabında okumuştum. Dostum ve patronum İbrahim Kiras, Rutger Bregman'ın *Çoğu İnsan İyidir*'inde de aynı tespitin bulunduğunu hatırlattı. Bu kitaplarda, geçen asırda hâlâ rastlanan, avcı-toplayıcı toplumların başarılı avcılarıyla yapılan mülakatlar var. Sonuçlar birbirine benziyor. Koca bir avı vurmuş, kabileye getirmiş avcıya, "Ne tuttun? Büyük müydü?" diye sorulduğunda, "Pek küçük bir şey. Anlatmaya değmez." mealinde standart bir cevap alıyorsunuz. Hâlbuki tuttuğu büyük avı saklaması mümkün değil. Bugün olmazsa yarın kabileyle paylaşacak. Çünkü eti saklayacağı buzdolabı, donduracağı dondurucu yok. Avcı-toplayıcılar, büyük avları birlikte tüketir. Yüzbinlerce yıl böyle yapmışız. Birlikte sofraya oturmanın merasim değeri bugün de ruhumuzda yaşıyor.

Şimdi Rutger Bregman'dan şu pasaja bir bakın (DeepL ile çevirdim):

!Kunqların töresi

"Aynı zamanda, bu toplumlar üyelerini alçakgönüllü tutmak için basit bir silah kullanmışlardır: Utanç. Kanadalı antropolog Richard Lee'nin Kalahari Çölü'ndeki !Kung'lar arasındaki yaşamına dair anlattıkları, bunun atalarımız arasında nasıl işlemiş olabileceğini göstermektedir. Aşağıda bir kabile üyesinin başarılı bir avcının nasıl davranması gerektiğine dair açıklaması yer almaktadır:

"Önce sessizce oturmalı. Bir başkası ateşin yanına gelip 'Bugün ne gördün?' diye soruncaya kadar. Alçak sesle cevap verir, 'Ah, avcılıkta pek iyi değilim. Hiçbir şey görmedim... Belki sadece küçük bir tane.' Sonra kendi kendime gülümsüyorum çünkü artık onun büyük bir şey öldürdüğünü biliyorum. "

(Kabile ismindeki "!" işareti, Afrika dillerinin birçoğunda görülen, dil-damak şaklatılarak çıkarılan sestir.)

Utanç koruyucudur

!Kung kabilesinin o alçak gönüllü avcıları, kendi toplumlarının, "benim" dedikleri toplumun üyeleri. Onlar, kendi toplumlarının içinden çıkıp yükselmiş ve daha da yükselmeyi bekleyen insanlar. Kendi becerileriyle, kendi kabiliyetleriyle başardıklarını alçak gönüllülükle paylaşıyorlar. Biraz da abartarak. Çünkü kibrin tepki çekeceğini, tevazunun takdir göreceğini biliyorlar.

Bunlar, insanın tabiatı; utanç ve alçak gönüllülük. Peki, bizim gösterişçilere ne oluyor? Onların da bir gerekçesi olmalı. Fıtrat fitrattır. Öyle çabuk değişmez. İnsanın yediğiyle, içtiğiyle, giydiğiyle, taktığıyla övünmesi için fitrata galebe çalan önemli bir etmen olmalı.

Ben düşündüm ve aklıma iki izah geldi.

Bizimkiler neden öyle?

Birincisi şu: !Kung kabilesi mensupları kendi gayret, kabiliyet ve becerileriyle başardıkları bir işin tevazuunu gösteriyor. Bizimkiler teşhir ettiklerini, kendi emekleriyle edindikleri değil, bazı tutum ve davranışlarından ötürü aldıkları lütuflar diye değerlendiriyorlar ki bunda haklılar. Belki teşhirciliklerinde bir özür dileme bile var. “Biliyorum, beni için için eleştiriyorsunuz ama bakın ben sizin beğenmediğiniz tavırlarım sayesinde nerelere vardım. Bu yaptıklarımı biraz affettirmez mi? Anlayın beni. Öyle davranmamın sebepleri vardı. Mecburdum işte. Ama karşılığını aldım... ”

İkinci sebep de şu: Bizimkiler kendilerini, buldukları yerin yerlisi olarak görmüyor. Layık görülmedikleri, kendilerinin de kendilerini layık görmedikleri, normal şartlarda ulaşamayacakları bir yere nasıl olduysa ulaşmış hissediyorlar. Oraya tırmanmak için bazı şeylerden fedakârlık yapmışlar. Ve: “Bak ne yaptıysam yaptım ama işte buradayım! İşte ben de onların arasındayım. Hatta onların üstündeyim! Değdi işte!” diyorlar. Bu, Türkçede tam da “sonradan görmelik” dediğimiz şey. Sonradan görmeler alçak gönüllü olmaz Tam tersine, “yerli halk”a hava atar.

Avcı-toplayıcının alçak gönüllülüğünü onlardan beklemeyin. !Kung'ların utancı onlarda yok.